

Лікарські речовини з групи вітамінів.

ПЛАН

- 1. Лікарські засоби з групи вітамінів. Загальна характеристика, класифікація.**
- 2. Вітаміни аліфатичного ряду, методи аналізу.**
- 3. Вітаміни аліциклічного та ароматичного ряду. Властивості та методи аналізу.**
- 4. Вітаміни гетероциклічного ряду: похідні піридину, оксиметилпіридину. Властивості та методи аналізу.**
- 5. Піримідинотіазолові, ізоаллоксазинові, птеринові вітаміни. Властивості та методи дослідження.**
- 6. Вітаміни похідні хроману та корину. Загальна характеристика.**

Вітаміни – це органічні сполуки різної хімічної структури. Вони входять до складу ферментних систем, які є біологічними каталізаторами хімічних реакцій, що протікають у живій клітині та беруть участь в обміні речовин. Організм людини і тварин не синтезує вітаміни або синтезує їх у недостатній кількості (нікотинова кислота) і тому повинен отримувати їх з їжею. В деяких випадках вітаміни утворюються в тканинах тварин у результаті хімічних перетворень речовин, які є їх попередниками (провітамінами).

Спочатку існувала класифікація вітамінів за літерами латинської абетки, тобто в міру відкриття окремих вітамінів їх позначали буквами латинського алфавіта, а також класифікували їх за біологічним значенням.

Так, вітамін Е – токоферол (такий, що несе дітонародження), С – антискорбутний. Було введено також класифікацію за фізичними властивостями, згідно з якою всі вітаміни ділилися за розчинністю на дві великі групи: водо- та жиророзчинні.

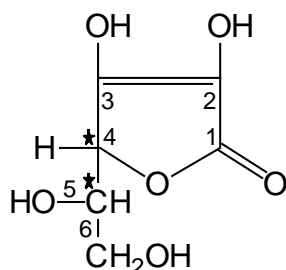
Найвдалішою можна вважати хімічну класифікацію, згідно з якою всі вітаміни ділять на такі групи:

- I. Вітаміни аліфатичного ряду: кислота аскорбінова (вітамін С), кислота пангамова (вітамін В₁₅), кислота пантотенова (вітамін В₃).
- II. Вітаміни аліциклічного ряду: ретиноли (вітаміни групи А), кальцифероли (вітаміни групи D).
- III. Вітаміни ароматичного ряду: вітаміни групи К.
- IV. Вітаміни гетероциклічного ряду: токофероли (вітаміни групи Е), біофлавоноїди (вітаміни групи Р), нікотинова кислота та її амід (вітаміни групи РР), піридоксини (вітаміни групи В₆), тіамін (вітамін В₁), кислота фолієва (вітамін В_с), рибофлавін (вітамін В₂), кобаламіни (вітаміни групи В₁₂).

ВІТАМІНИ АЛІФАТИЧНОГО РЯДУ

До похідних поліокси-γ-лактонів ненасичених карбонових кислот належить кислота аскорбінова. Багатий на неї рослинний світ: свіжі овочі, фрукти, глиця та ін. У промисловості кислоту аскорбінову синтезують з *D*-глюкози.

Кислота аскорбінова (*Acidum ascorbicum*) (ДФУ)

(*R*)-5-[(*S*)-1,2-дигідроксіетил]-3,4-дигідрокси-5*H*-фуран-2-он

Властивості. Кристалічний порошок білого або майже білого кольору або безбарвні кристали, що змінюють колір під впливом повітря і вологи. Легко розчинна у воді, розчинна у 96%-вому спирті, практично не розчинна в ефірі. Плавиться при температурі близько 190°C із розкладанням.

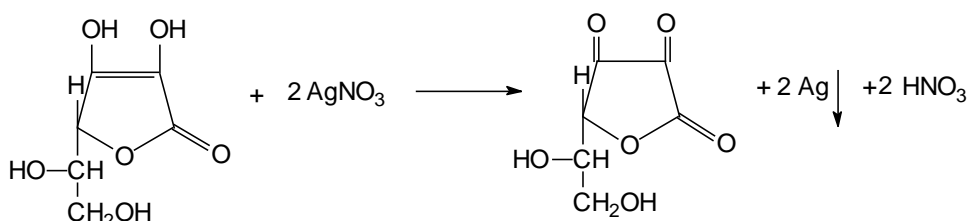
За рахунок ендіольного угруповання вона проявляє відновні й кислотні властивості.

Її кислотний характер прийнято пояснювати рухомістю гідрогена гідроксильної групи в положенні 3; при титруванні лугом кислота аскорбінова поводить себе як одноосновна кислота.

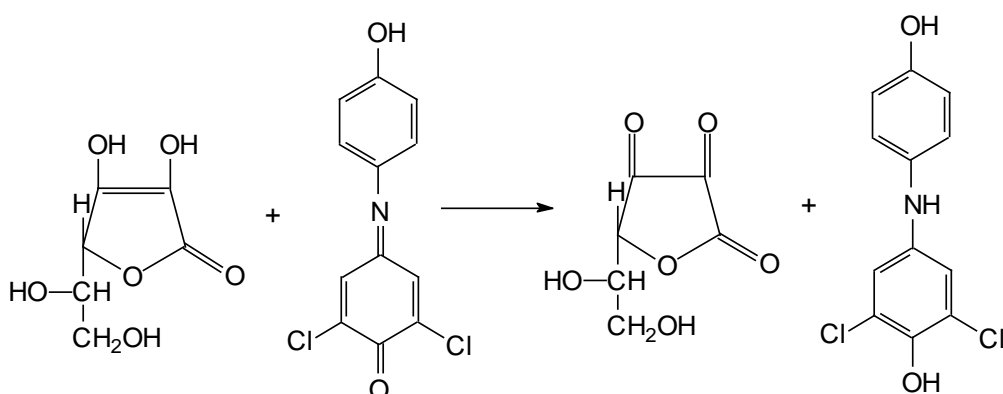
Ідентифікація.

1. За фізико-хімічними константами: УФ- та ІЧ-спектроскопія, визначення рН та питомого оптичного обернення.

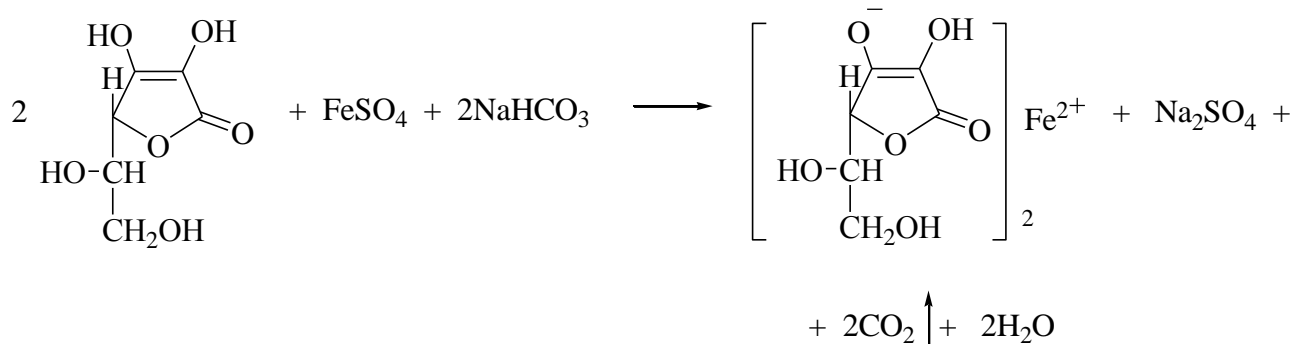
2. До розчину кислоти аскорбінової додають кислоту нітратну розведену та розчин аргентуму нітрату – випадає сірий осад металічного срібла:

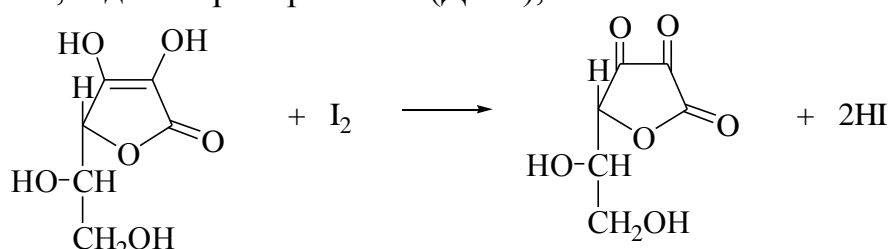
3. Нефармакопейні реакції: а) при додаванні до розчину кислоти аскорбінової по краплям розчин 2,6-дихлорфеноліндофенолу його синє забарвлення зникає:

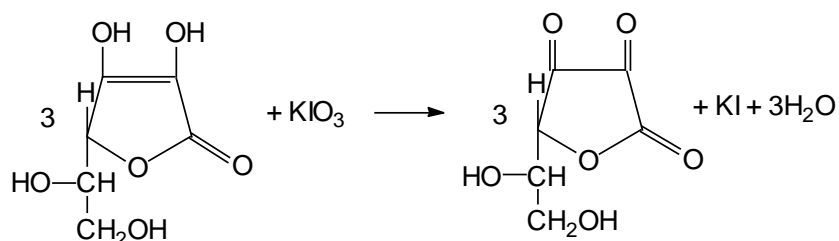
б) Кислота аскорбінова з феруму (II) сульфатом у присутності натрію гідрокарбонату утворює феруму аскорбінат, забарвлений у фіолетовий колір:

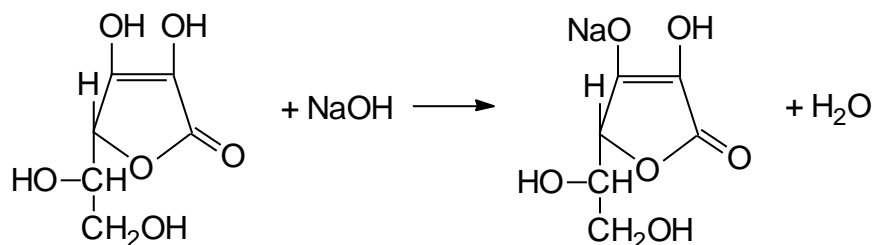
Кількісне визначення. 1. Йодометрія в присутності кислоти сульфатної розведеної, пряме титрування, індикатор – крохмаль (ДФУ), $s = 1$:

2. Йодатометрія (в розчинах для ін'єкцій ДФУ), пряме титрування в кислому середовищі в присутності калію йодиду, індикатор – крохмаль, $s = 3$. У момент еквівалентності надлишок розчину калію йодаду викликає синє забарвлення розчину:

$\text{KIO}_3 + 5\text{KI} + 6\text{HCl} \longrightarrow 3\text{I}_2 + 6\text{KCl} + 3\text{H}_2\text{O}$
3. Алкаліметрія, пряме титрування, індикатор – фенолфталеїн, $s = 1$:

4. Титрування розчином натрію 2,6-дихлорфеноліндофеноляту, $s = 1$. Метод використовують для визначення вмісту кислоти аскорбінової в рослинній сировині.

5. Інші редокс-методи (йодохлорометрія, цериметрія та ін.).

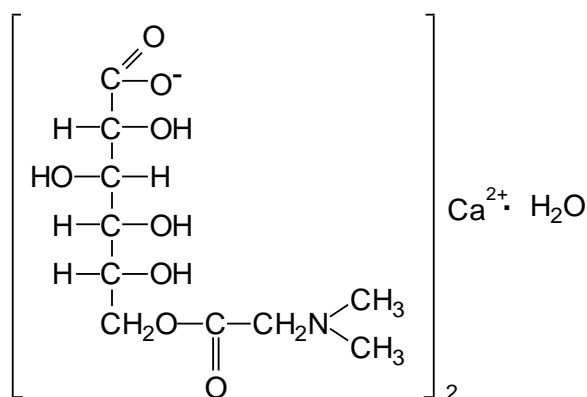
Зберігання. У добре закупореній тарі із темного скла.

Застосування. У профілактичних і лікувальних цілях при скорбуті (цинзі), кровотечах різної етіології, інфекційних захворюваннях та інтоксикаціях, захворюваннях печінки та нирок.

До вітамінів аліфатичного ряду, **похідних ефірів глюконової кислоти**, належить кислота пангамова (вітамін В₁₅). У медицині використовують її кальцієву сіль.

Кислота пангамова входить до складу рисових висівок, дріжджів, крові, печінки. За хімічною структурою це ефір D-глюконової і диметиламінооцтової кислот.

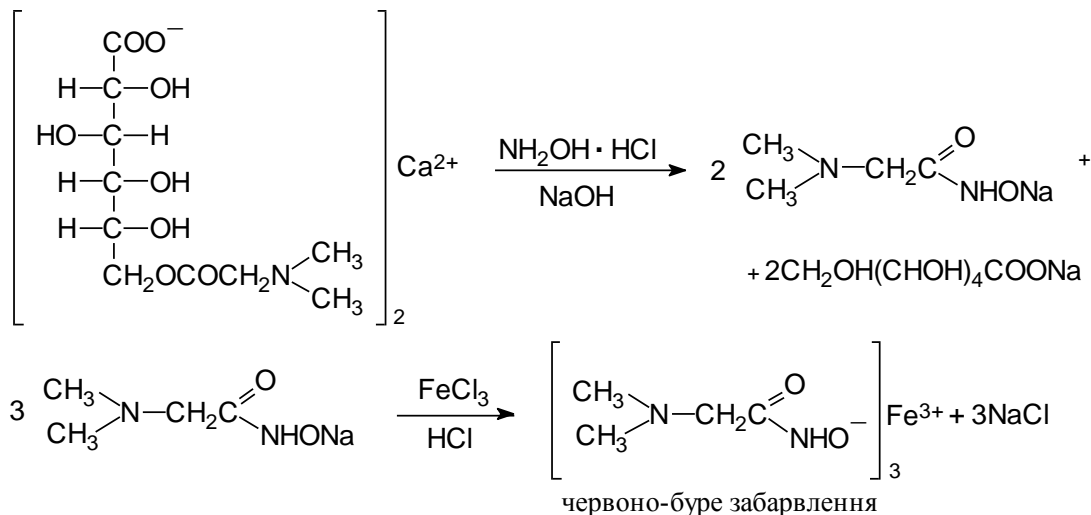
Кальцію пангамат (Calcii pangamas)

Властивості. Білий, іноді з жовтуватим відтінком кристалічний порошок з характерним запахом. Гігроскопічний. Легко розчинний у воді і практично не розчинний в органічних розчинниках.

Ідентифікація.

1. За фізико-хімічними константами: ІЧ-спектроскопія.
2. Субстанція дає реакції на іони кальцію.
3. Залишок кислоти глюконової підтверджують за реакцією з солями феруму (III) по утворенню світло-зеленого забарвлення.
4. При нагріванні розчину субстанції з натрію гідроксидом відчувається запах амінів.
5. Реакція утворення забарвленого феруму гідроксамату (складноестерна група):

Кількісне визначення.

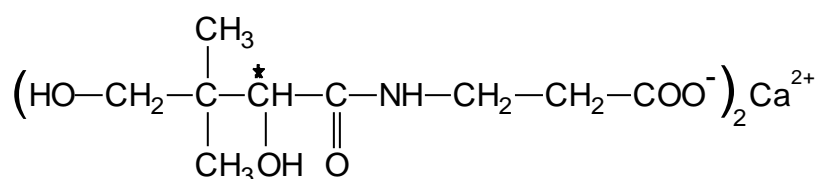
Враховуючи, що субстанція, окрім кальцію пангамату, містить 25% кальцію глюконату й 6% кальцію хлориду, кількісно визначають вміст:

- 1) нітрогену – методом ацидиметрії в неводному середовищі (3,6-4,2%);
- 2) кальцію – методом комплексометрії (5,8-7,4%);
- 3) хлоридів – методом зворотної аргентометрії за Фольгардом (не більше 2,2%);
- 4) суму карбоксильних груп – методом іонообмінної хроматографії (11,0-15,0%).

Зберігання. У сухому місці, у добре закупорених склянках.

Застосування. При різноманітних формах атеросклерозу, цирозу печінки, алкоголізмі та інших захворюваннях. Використовують у вигляді таблеток. Кальцію пангамат позитивно впливає на обмін речовин – поліпшує ліпідний обмін, підвищує засвоєння тканинами кисня.

До вітамінів аліфатичного ряду, **похідних β-амінокислот**, належить кислота пантотенова. Багаті на неї дріжджі, ікра, печінка та яєчний жовток. У медичній практиці застосовують:

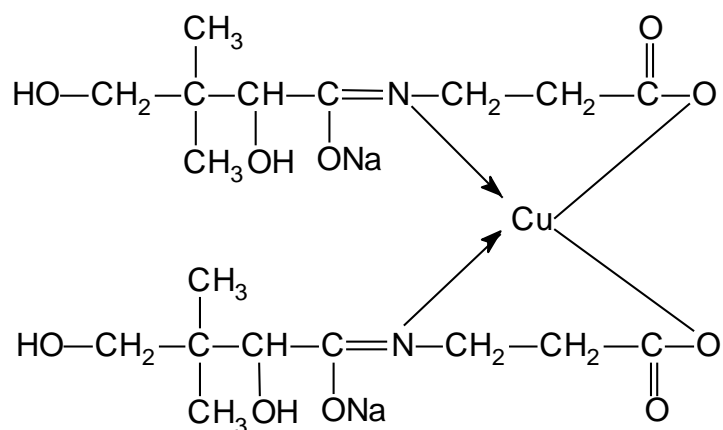
Кальцію пантотенат (Calcii pantothenas)

Кальцієва сіль *D*-(+)-α,γ-діокси-β,β-диметилбутирил-*N*-амід-β`-амінопропіонової кислоти

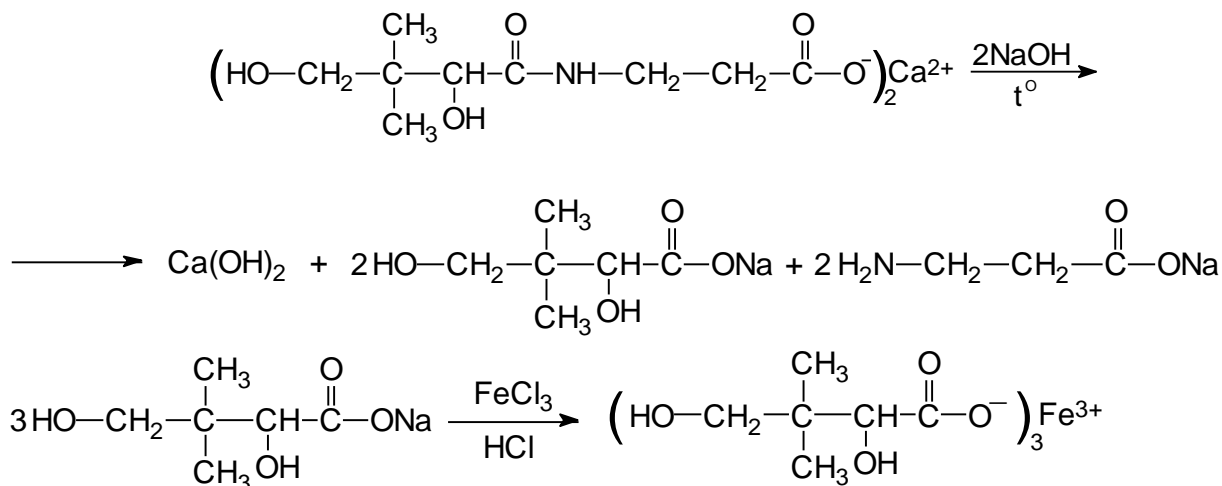
Властивості. Білий дрібнокристалічний порошок без запаху. Легко розчинний у воді, дуже мало розчинний в органічних розчинниках.

Ідентифікація.

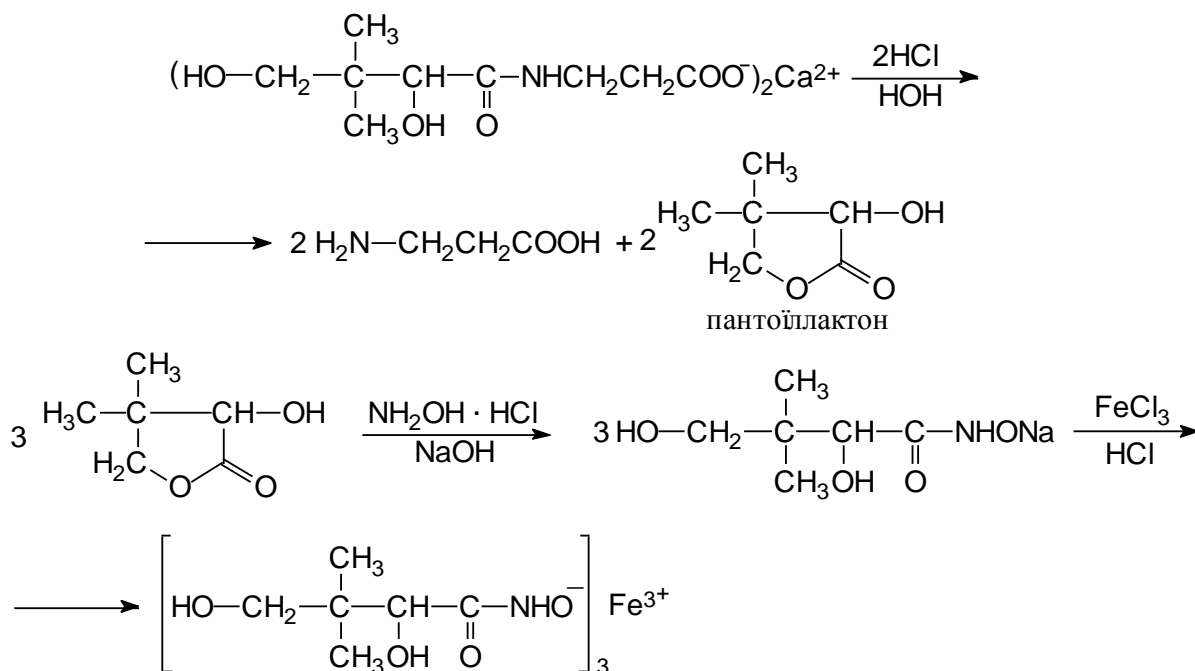
1. За фізико-хімічними константами: питоме обертання від +25 до +28° (5%-вий водний розчин).
2. Субстанція дає реакції на іони кальцію.
3. З розчином купруму (II) сульфатом у лужному середовищі субстанція утворює комплекс синього кольору (β-аланін):

4. Залишок α,γ -діокси- β,β -диметилмасляної кислоти визначають після лужного гідролізу. Субстанцію кип'ять з розчином натрію гідроксиду, після охолодження підкислюють кислотою хлористоводневою і додають розчин феруму (III) хлориду – утворюється жовте забарвлення:

5. Реакція утворення забарвленого феруму гідроксамату:

Кількісне визначення.

Вміст катіонів кальцію (8,2-8,6%) визначають комплексонометрично, а вміст нітрогену (5,7-6,0%) – за методом визначення нітрогену в органічних сполуках.

Зберігання. У сухому місці при кімнатній температурі, у добре закупорених склянках.

Застосування. Для лікування невралгії, екземи, алергії, поліневриту та інших захворювань, пов'язаних з порушенням обмінних процесів, а також при запальних процесах.

ВІТАМІНИ АЛІЦИКЛІЧНОГО РЯДУ

До вітамінів аліцикличного ряду належать **ретиноли** (вітаміни групи А) і **кальцифероли** (вітаміни групи D). Ретинол отримано з печінки риб. Провітамінами вітаміну А є α -, β - і γ -каротини.

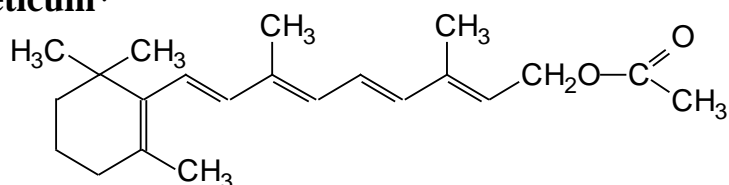
До вітамінів групи D, які називають кальциферолами, або антирахітичними, належать **похідні циклогексанолетиленгідридану**.

Містяться вітаміни групи D в яєчному жовтку, ікрі, коров'ячому маслі, молоці. Значна їх кількість супроводжує ретинол у печінці й жировій тканині риб і морських тварин.

У медицині застосовують ретинолу ацетат і ергокальциферол.

Ретинолу ацетат (Retinoli acetat)

Axerophtholum aceticum*

транс-9,13-Диметил-7-(1,1,5-триметилциклогексен-5-іл-6)-нонатетраен-7,9,11,13-олу-15 ацетат

Властивості. Білі або блідо-жовті кристали зі слабким запахом. Надзвичайно нестійкі під дією кисню повітря і світла. Практично не розчинні у воді, розчинні у 95%-вому спирті, хлороформі, ефірі та оліях.

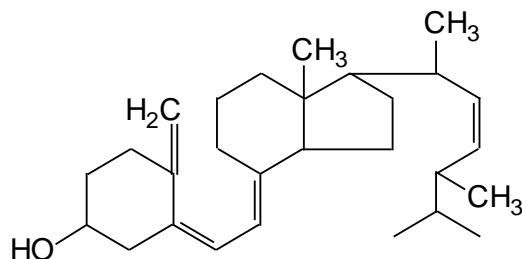
Ідентифікація. Кольорова реакція зі стибію (III) хлоридом у хлороформному середовищі – виникає синє забарвлення.

Кількісне визначення. УФ-спектрофотометрія.

Зберігання. У зв'язку з тим, що субстанція легко окиснюється, зберігають її в запаяних у потоці азоту ампулах, які вберігають від дії світла, при температурі не вище +5°. Олійні розчини ретинолу ацетатц зберігають у заповнених доверху, добре закупорених склянках із темного скла при температурі не вище +10°C.

Застосування. При авітамінозі, захворюваннях і ураженнях шкіри, захворюваннях очей.

Ергокальциферол (Ergocalciferolum) (ДФУ)

(5Z,7E,22E)-9,10-Секоергоста-5,7,10(19),22-тетраен-3 β -ол

Властивості. Кристалічний порошок білого або злегка жовтуватого кольору або білі або майже білі кристали. Практично не розчинний у воді, легко розчинний у 96%-вому спирті, розчинний у жирних оліях.

Ідентифікація. 1. Методом ІЧ-спектроскопії.

2. При взаємодії з розчином стибію (III) хлориду в присутності ацетилхлориду утворюється оранжево-рожеве забарвлення. Ця реакція використовується також для визначення домішок методом тонкошарової хроматографії і кількісного вмісту методом фотоколориметрії.

Кількісне визначення проводять методом рідинної хроматографії (ДФУ).

Зберігання. Ергокальціферол зберігають у повітронепроникному контейнері, під азотом, у захищеному від світла місці, при температурі від 2°C до 8°C.

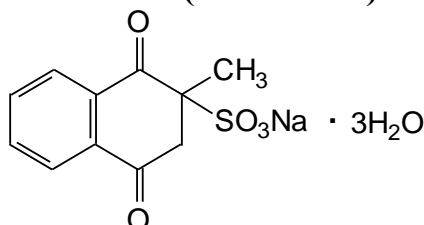
Застосування. Для профілактики і лікування рахіту, а також при кісткових захворюваннях, пов'язаних з порушенням кальцієвого обміну. Вітаміни групи D – ефективний засіб для лікування всіх форм вовчанки та інших захворювань шкіри.

ВІТАМІНИ АРОМАТИЧНОГО РЯДУ

До вітамінів ароматичного ряду належать **похідні 2-метил-1,4-нафтохінону** (вітаміни групи К). Вони мають антигеморагічну дію і беруть участь в утворенні протромбіну.

У медичній практиці використовується синтетичний аналог вітамінів групи К – вікасол.

Вікасол (Vikasolum)

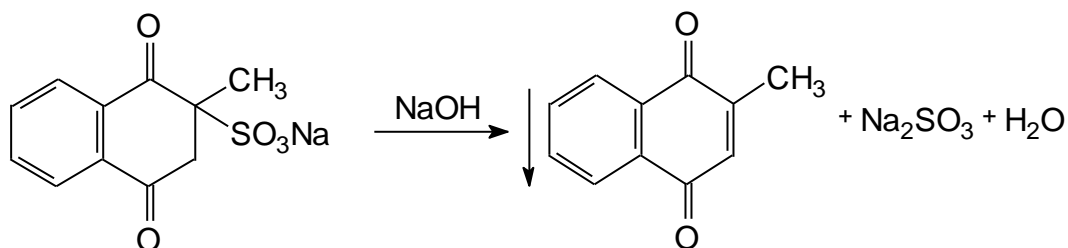

Натрію 2,3-дигідро-2-метил-1,4-нафтохінон-2-сульфонат

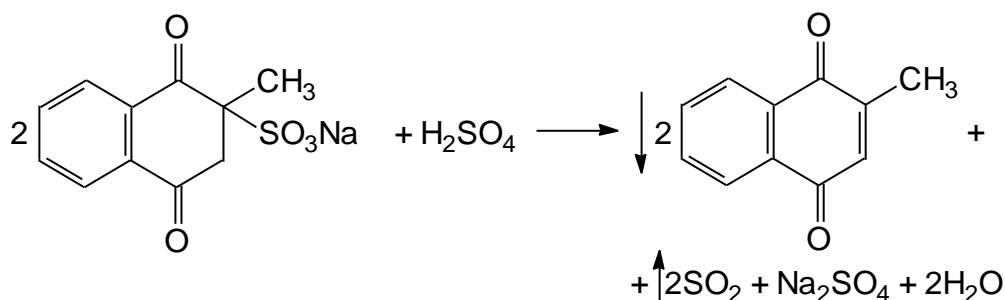
Властивості. Білий, іноді з жовтуватим відтінком кристалічний порошок без запаху. Легко розчинний у воді, важко розчинний у спирті, дуже мало розчинний в ефірі.

Ідентифікація.

1. При взаємодії з розчином натрію гідроксиду випадає осад 2-метил-1,4-нафтохінону, який екстрагують хлороформом, очищують від домішок і визначають температуру плавлення (104-107°C):

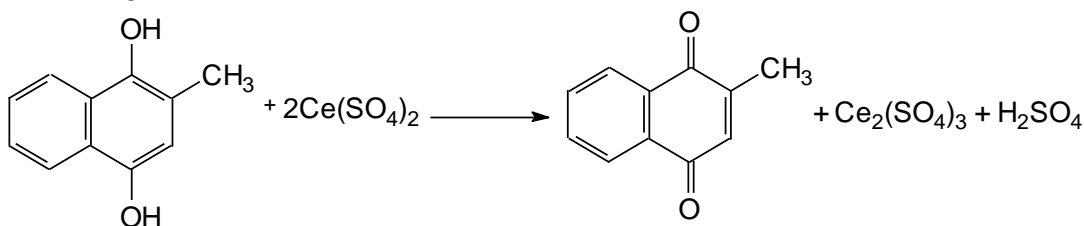
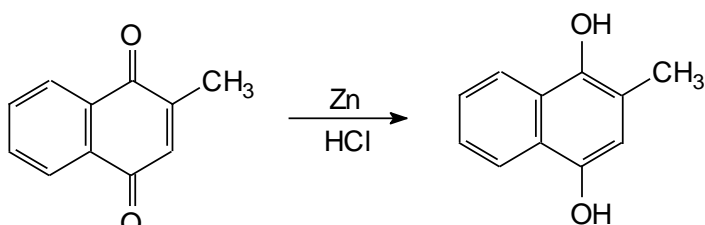
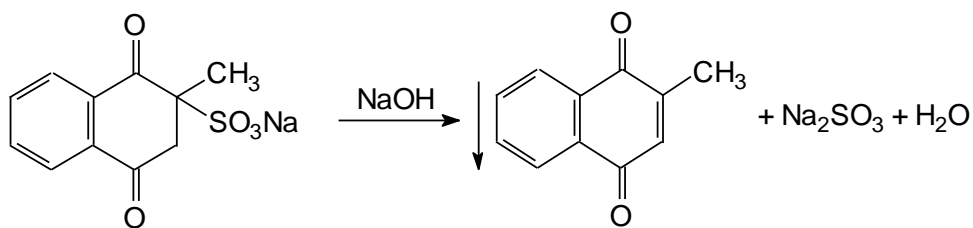
2. При взаємодії вікасолу з кислотою сульфатною концентрованою відчувається запах сірчастого газу:

3. Субстанція дає реакції на іони натрію.

Кількісне визначення.

Цериметрія, пряме титрування, індикатор - *o*-фенантролін, $s = 1/2$. Взаємодією з натрію гідроксидом осаджують 2-метил-1,4-нафтохінон, який екстрагують хлороформом. Після видалення хлороформу його відновлюють у кислому середовищі до 2-метил-1,4-діоксинафталіну, який потім титрують розчином церію (IV) сульфату до появи зеленого забарвлення:

Зберігання. У добре закупореній тарі, що вберігає від дії світла.

Застосування. Для підвищення зсідання крові при різноманітних кровотечах.

ВІТАМІНИ ГЕТЕРОЦИКЛІЧНОГО РЯДУ

ПОХІДНІ ПІРИДИНУ

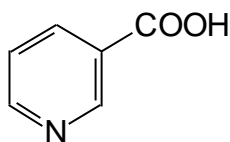
До вітамінів, похідних піридину, належать нікотинова кислота, її амід (вітаміни РР) та оксиметилпіридинові вітаміни (група В₆).

У природній сировині зустрічається не сама нікотинова кислота, а нікотинамід, який входить до складу багатьох ферментів. Таким чином, нікотинова кислота є провітаміном нікотинаміду.

Фармакопейними лікарськими засобами є нікотинова кислота, нікотинамід та піридоксину гідрохлорид.

Кислота нікотинова (Acidum nicotinicum) (ДФУ)

Nicotinic acid*

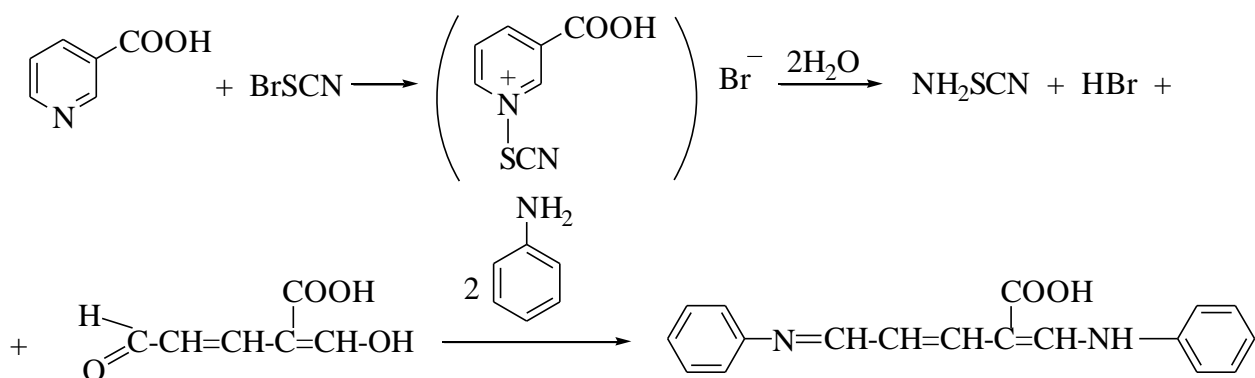
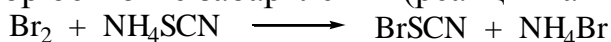

Піридин-3-карбонова кислота

Властивості. Кристалічний порошок білого кольору. Розчинна у киплячій воді і киплячому 96%-вому спирті, помірно розчинна у воді, практично не розчинна в ефірі. Розчиняється в розведених розчинах гідроксидів і карбонатів лужних металів.

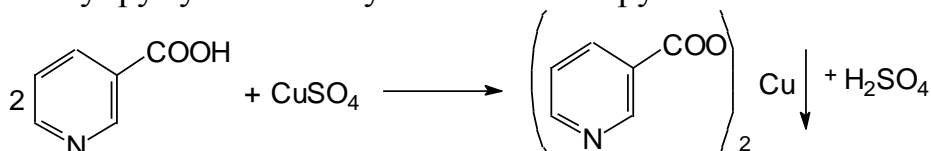
Ідентифікація.

1. За фізико-хімічними властивостями: температура плавлення, ІЧ-спектроскопія.
2. Субстанція при взаємодії з розчином ціаноброміду і подальшому додаванні розчину аніліну утворює жовте забарвлення (реакція на піридиновий цикл):

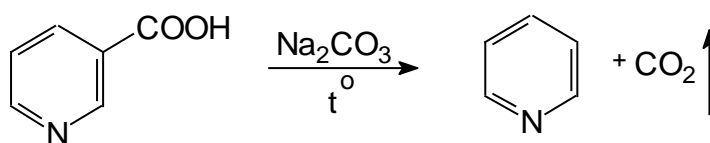

3. Нефармакопейні реакції: а) реакція на піридиновий цикл з 2,4-динітрохлорбензолом.

б) утворення купруму нікотинату синього кольору:

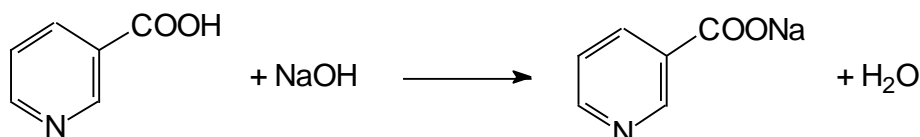
в) при нагріванні речовини з безводним натрія карбонатом виникає запах піридину:

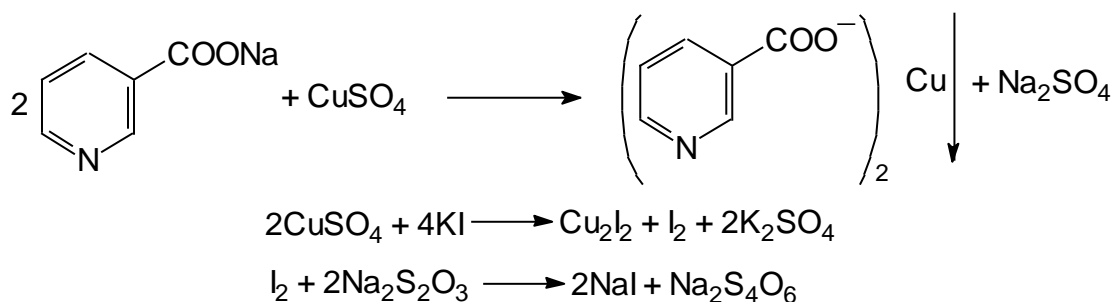
Кількісне визначення.

1. Алкаліметрія, пряме титрування, індикатор – фенолфталеїн, $s = 1$.

Паралельно проводять контрольний дослід (ДФУ):

2. У розчинах для ін'єкцій кількісний вміст кислоти нікотинової визначають купрійодометричним методом після нейтралізації розчином натрію гідроксиду. Купруму нікотинат відфільтровують, у фільтраті надлишок купруму сульфату визначають йодометрично, індикатор – крохмаль, $s = 2$:

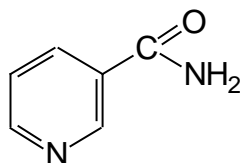
Паралельно проводять контрольний дослід.

Зберігання. У добре закупореній тарі, що зберігає від дії світла.

Застосування. Протипелагрічний засіб. Кислота нікотинова має судинорозширювальну та гіпохолестеринемічну дію, тому її призначають при захворюваннях печінки, спазмах судин кінцівок, нирок, мозку, при інфекційних захворюваннях. Викликає побічну дію: почервоніння обличчя, відчуття приливу крові до голови.

Нікотинамід (Nicotinamidum) (ДФУ)

Nicotinamide*

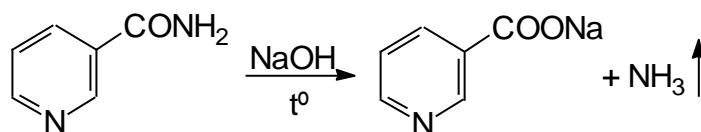

Піридин-3-карбоксамід

Властивості. Кристалічний порошок білого кольору або безбарвні кристали. Легко розчинний у воді і етанолі.

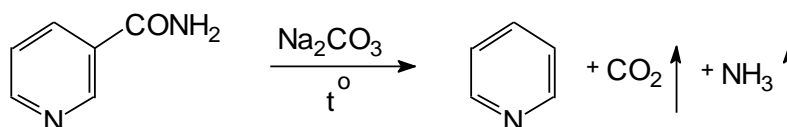
Ідентифікація.

1. За фізико-хімічними константами: температура плавлення, ІЧ-спектроскопія.
2. Виділення амоніаку при нагріванні речовини з розчином натрію гідроксиду:

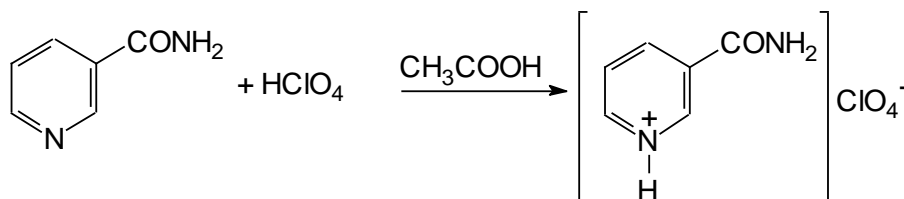

3. Реакція утворення основи Шиффа при взаємодії із ціанбромідним реактивом і аніліном (див. кислоту нікотинуву).

4. Нефармакопейна реакція. Нікотинамід розкладається при нагріванні з кристалічним натрію карбонатом – з'являється запах піридину:

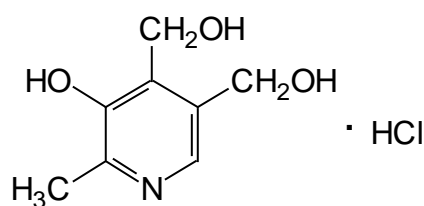

Кількісне визначення. Ацидиметрія в неводному середовищі у суміші кислоти оцтової безводної і оцтового ангідриду, індикатор – кристалічний фіолетовий, $s = 1$. Паралельно проводять контрольний дослід (ДФУ):

Зберігання. У щільно закупореній тарі, що вберігає від дії світла.

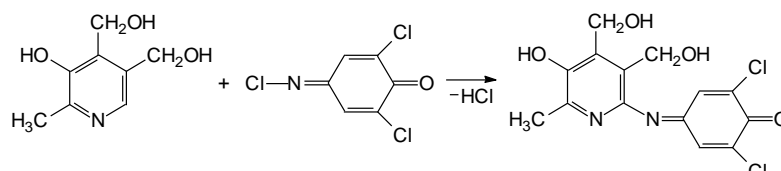
Застосування. Аналогічно кислоті нікотинувої, але він не викликає таких побічних реакцій.

Піридоксину гідрохлорид (Pyridoxini hydrochloridum) (ДФУ)

(5-Гідрокси-6-метилпіридин-3,4-дііл)-диметанолу гідрохлорид

Властивості. Кристалічний порошок білого або майже білого кольору. Легко розчинний у воді, мало розчинний у 96%-вому спирті. Плавиться при температурі близько 205°C із розкладанням.

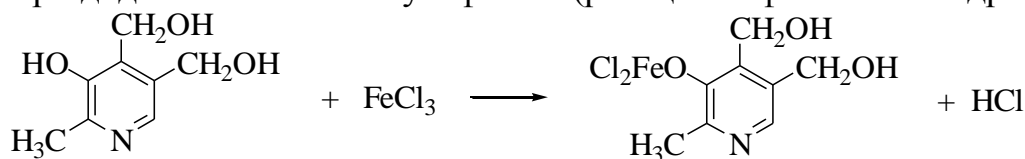
Ідентифікація. 1. За фізико-хімічними константами: ІЧ- та УФ-спектроскопія, тонкошарова хроматографія (як проявник використовують 2,6-дихлорхінонхлорімід):

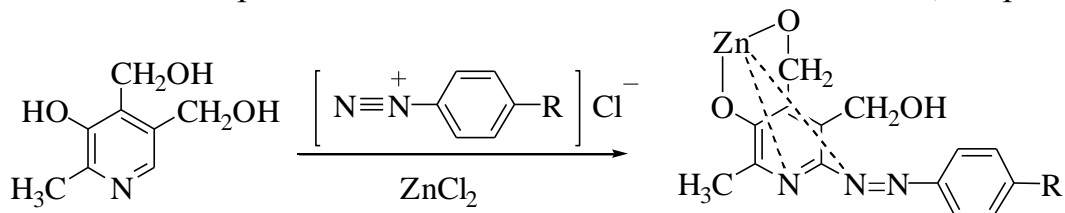
2. Субстанція дає характерні реакції на хлориди.

3. Нефармакопейні реакції:

а) при взаємодії з розчином феруму (III) хлориду утворюється червоне забарвлення, яке зникає при додаванні кислоти сульфатної (реакція на фенольний гідроксил):

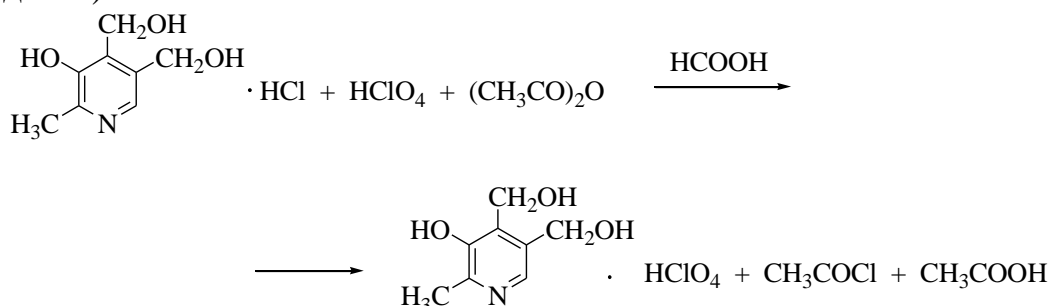

б) піридоксин вступає в реакцію азосполучення із солями діазонію. Утворені азобарвники дають забарвлені комплекси із солями важких металів, зокрема цинку:

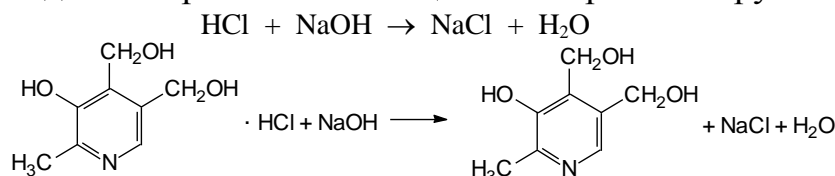

Кількісне визначення.

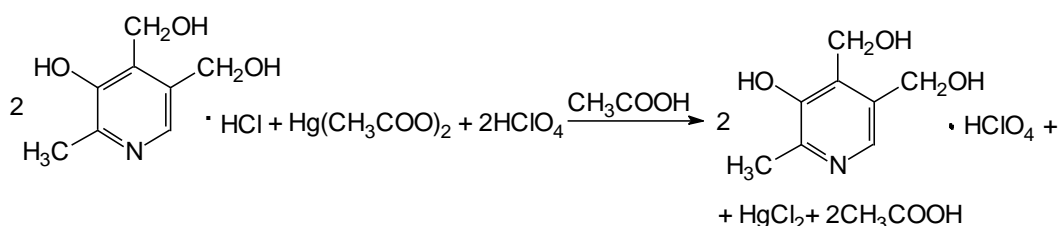
1. Ацидиметрія в неводному середовищі у суміші кислоти мурашиної і оцтового ангідриду потенціометрично, $s = 1$. Паралельно проводять контрольний дослід (ДФУ, додаток):

2. Алкаліметрія, пряме титрування у суміші 0,01 М розчину кислоти хлористоводневій і 96%-вого спирту потенціометрично (ДФУ). У розрахунок беруть об'єм титр анту між двома стрибками потенціалів на кривій титрування:

3. Ацидиметрія в неводному середовищі у присутності ртуті (II) ацетату, індикатор – кристалічний фіолетовий. Паралельно проводять контрольний дослід, $s = 1$:

Зберігання. У добре закупорених склянках із темного скла, у прохолодному місці.

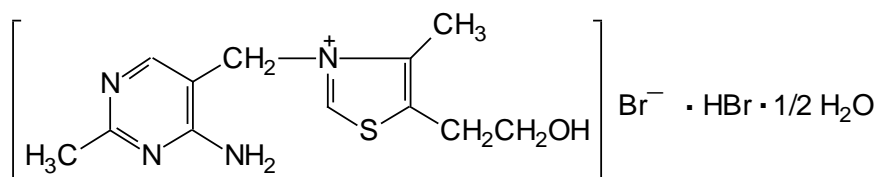
Застосування. При різноманітних формах паркінсонізму, хорей, гострих і хронічних гепатитах.

ПОХІДНІ ПІРИМІДИНУ І ТІАЗОЛУ

Молекула піримідино-тіазолових вітамінів (вітамінів В₁ – тіамінів) складається з двох гетероциклів – піримідину і тіазолу, з'єднаних між собою метиленою групою.

У медичній практиці використовуються тіаміну гідробромід, тіаміну гідрохлорид, дифосфорного естеру тіаміну гідрохлорид (кокарбоксілаза).

Тіаміну гідробромід (Thiamini hydrobromidum) (ДФУ) Thiamine hydrobromide*

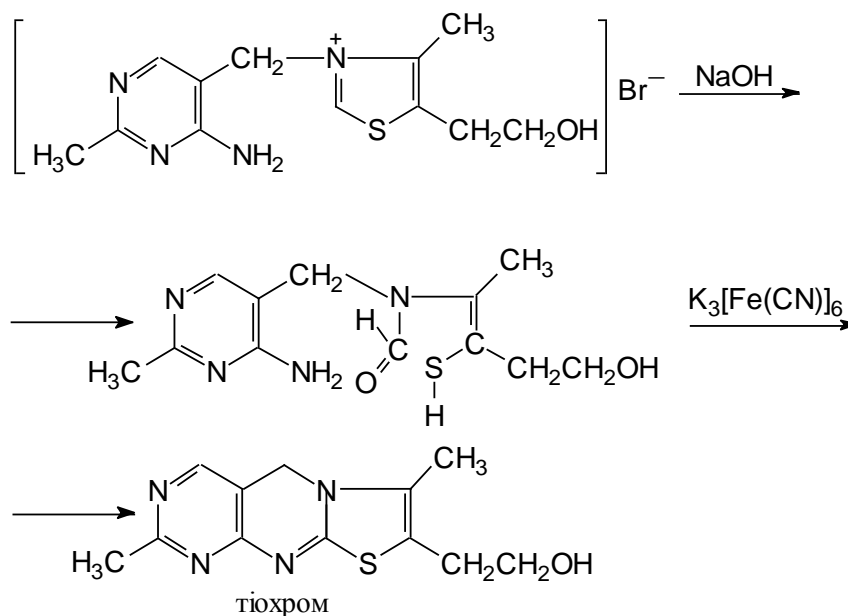

3-[(4-аміно-2-метилпіримідин-5-іл)метил]-5-(2-гідроксіетил)-4-метилтіазолу броміду гідробромід

Властивості. Кристалічний порошок білого або білого з жовтавим відтінком кольору зі специфічним запахом. Легко розчинний у воді, мало розчинний у 96%-вому спирті, практично не розчинний в ефірі.

Ідентифікація.

1. Методом ІЧ-спектроскопії.
2. Окиснюється калію феріціанідом у лужному середовищі з утворенням тіохрому, який екстрагують ізоаміловим або бутиловим спиртом – спиртовий шар дає блакитну флуоресценцію в УФ-світлі:

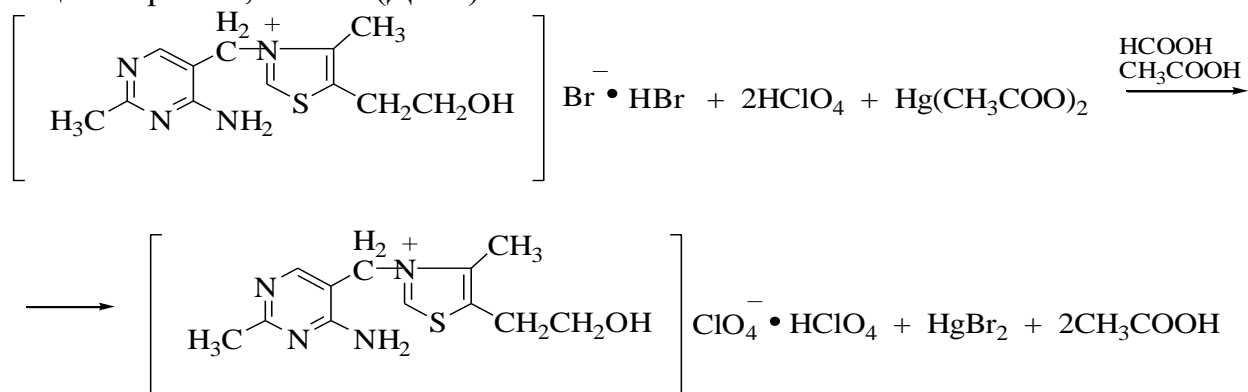

Реакцію окиснення повторюють в присутності натрію сульфїту і в більш лужному середовищі – флуоресценція не спостерігається.

3. Субстанція дає характерні реакції на броміди.

Кількісне визначення.

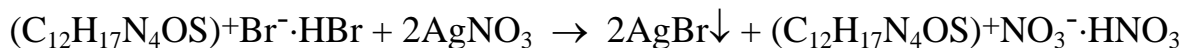
1. Ацидиметрія в неводному середовищі в присутності ртуті (II) ацетату потенціометрично, $s = 1/2$ (ДФУ):

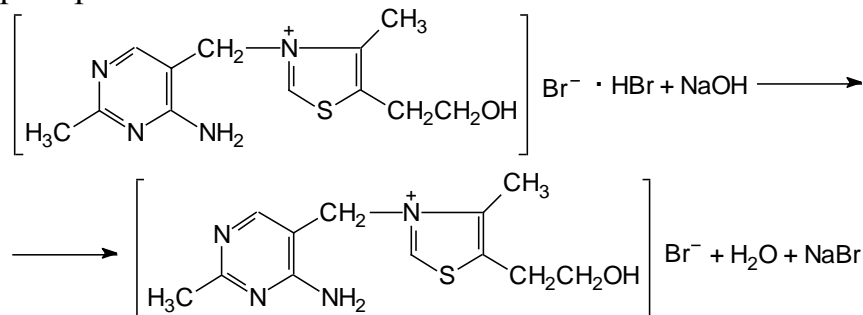
2. Гравіметрія після осадження лікарської речовини кремневольфрамовою кислотою. Склад осаду: $\text{SiO}_2 \cdot 12\text{WO}_3 \cdot 2\text{C}_{12}\text{H}_{17}\text{BrN}_4\text{OS}$.

3. Алкаліметрія, пряме титрування, індикатор – бромтимоловий синій або фенолфталеїн, $s = 1$.

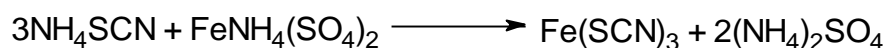
3. Аргентометрія за методом Фаянса, індикатор – бромфеноловий синій, $s = 1/2$:

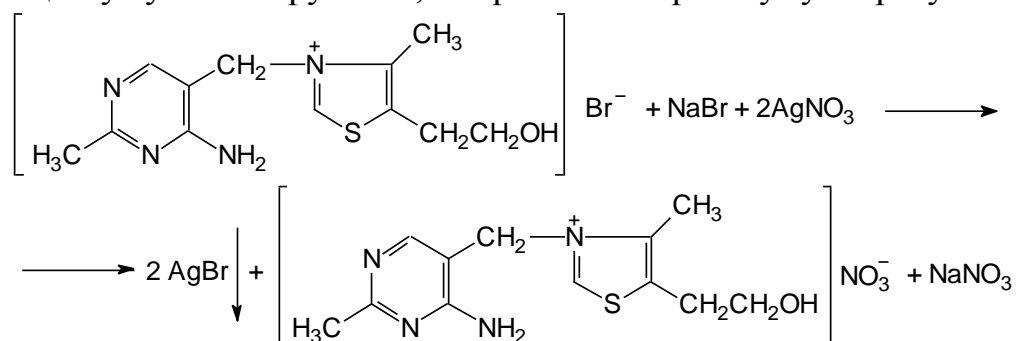
4. Аргентометрія після нейтралізації розчину речовини лугом. Наважку тіаміну броміду титрують розчином натрію гідроксиду до блакитно-зеленого забарвлення, індикатор – бромтимоловий синій:

Потім розчин підкислюють кислотою нітратною, додають індикатор – феруму (III) амонія сульфат і 0,1 мл 0,1 М розчину амонію тіоціанату – з'являється червоне забарвлення внаслідок утворення феруму (III) тіоціанату:

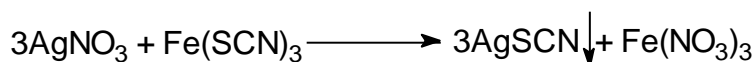

Реакційну суміш титрують 0,1 М розчином аргентуму нітрату:

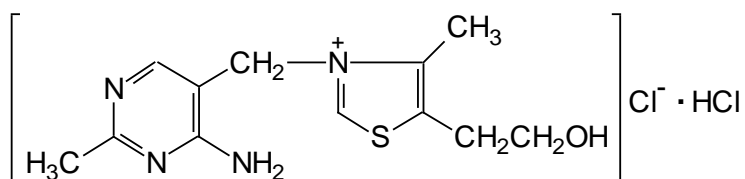

У точці еквівалентності надлишок аргентуму нітрату вступає в реакцію з феруму (III) тіоціанатом – розчин знебарвлюється:

Вміст тіаміну броміду розраховують за різницею об'ємів аргентуму нітрату, амонію тіоціанату і натрію гідроксиду, $s = 1$.

Тіаміну гідрохлорид (Thiamini hydrochloridum) (ДФУ) Thiamine hydrochloride*

3-[(4-аміно-2-метилпіримідин-5-іл)метил]-5-(2-гідроксіетил)-4-метилтіазолу
хлориду гідрохлорид

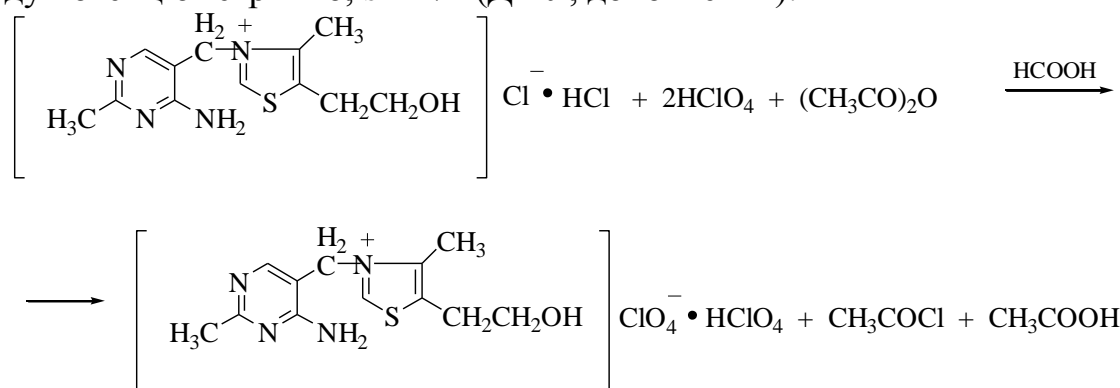
Властивості. Кристалічний порошок білого або майже білого кольору або безбарвні кристали. Легко розчинний у воді, розчинний у гліцерині, мало розчинний у 96%-вому спирті.

Ідентифікація.

1. Методом: ІЧ-спектроскопії.
2. Утворення тіохрому аналогічно тіаміну гідроброміду.
3. Субстанція дає характерні реакції на хлориди.

Кількісне визначення.

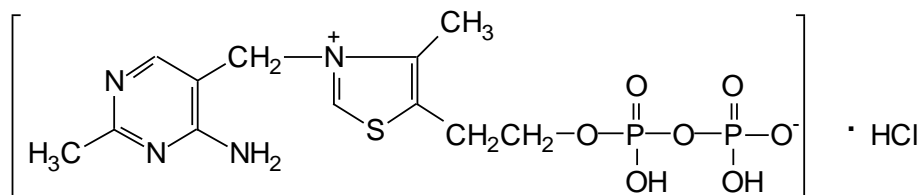
1. Ацидиметрія в неводному середовищі у суміші кислоти мурашиної і оцтового ангідриду потенціометрично, $s = 1/2$ (ДФУ, доповнення):

2. Алкаліметрія у суміші 0,01 M розчину кислоти хлористоводневій і 96%-вого спирту потенціометрично (ДФУ). У розрахунок беруть об'єм титранту між двома стрибками потенціалів на кривій титрування, $s = 1/2$.

Зберігання. Тіаміну гідробромід та гідрохлорид зберігають у герметично закритій тарі, що оберігає від дії світла.

Застосування. Призначають їх при різноманітних захворюваннях, особливо пов'язаних із порушенням функції нервової системи.

Кокарбоксилаза (Cocarboxylasum)**Cocarboxylase***

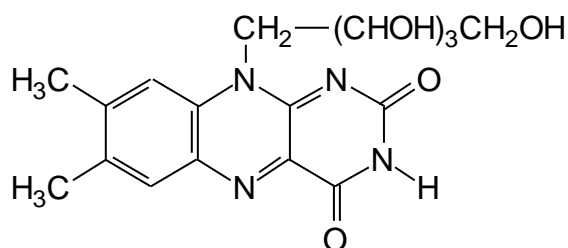
Дифосфорного естеру тіаміну гідрохлорид

Застосування. Кокарбоксилаза регулює вуглеводний обмін в організмі. Призначають її при аритмії, недостатності коронарного кровообігу та інших серцево-судинних захворюваннях.

ПОХІДНІ ІЗОАЛОКСАЗИНУ

Уперше ізоалоксазинові вітаміни (вітамін В₂) було виділено з молочної сироватки. Назва вітаміну В₂ „рибофлавін” походить від того, що він містить залишок багатоатомного спирту, похідного рибози, та його розчини мають жовтий колір (лат. *flavus* – жовтий).

Рибофлавін міститься в сироватці молока, печінці, нирках, пекарських і пивних дріжджах; у злаках – пшоні, ячміні; у овочах – шпинаті і томатах.

Рибофлавін (Riboflavinum) (ДФУ)**Riboflavine***

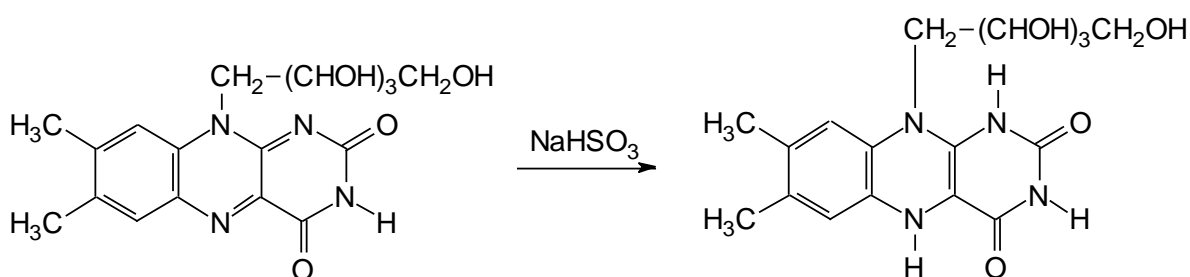
7,8-Диметил-10-[(2S,3S,4R)-2,3,4,5-тетрагідроксипентил]бензо[g]птеридин-2,4(3H,10H)-діон

Властивості. Кристалічний порошок жовтого або оранжево-жовтого кольору. Дуже мало розчинний у воді, практично не розчинний у 96%-вому спирті. (Субстанція легко розчинна в розчині 9 г/л натрію хлориду, чим у воді). Розчини розкладаються під дією світла, особливо в присутності луку. Виявляє поліморфізм.

Ідентифікація.

1. За фізико-хімічними константами: питоме обертання, ІЧ-спектроскопія, тонкошарова хроматографія.
2. Розчин субстанції у проникаючому світлі, має блідо-зеленувато-жовте забарвлення, у відбітому світлі – інтенсивну жовтувато-зелену флуоресценцію, що зникає при додаванні мінеральних кислот або лугів (ДФУ).

При додаванні натрію гідросульфїту зникає і флуоресценція, і забарвлення розчину:

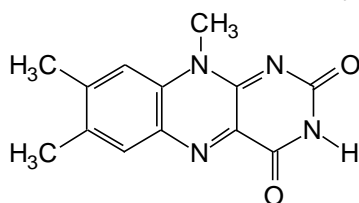

лейкорибофлавін

3. Нефармакопейні реакції: а) при додаванні до рибофлавіну кислоти сульфатної концентрованої з'являється червоне забарвлення, яке переходить в жовте від додавання води.

б) з розчином аргентуму нітрату утворює оранжево-червоне забарвлення (наявність імідної групи).

Випробування на чистоту. Визначають люміфлавін, який утворюється внаслідок змін у хімічній будові речовини під дією світла і лужного середовища:

Визначення домішки люміфлавіну ґрунтується на розчинності його в хлороформі (рибофлавін в хлороформі не розчинний) – забарвлення фільтрату не повинно перевищувати еталон (ДФУ).

Визначення домішки люміфлавіну проводять методом тонкошарової хроматографії (ДФУ, доповнення).

Кількісне визначення.

1. Спектрофотометрія (ДФУ).
2. Фотоколориметрія.
3. Флюорометрія.
4. Алкаліметрія за замісником після взаємодії з розчином аргентуму нітрату, $s = 1$.

Зберігання. У добре закупореній тарі, у захищеному від дії світла місці.

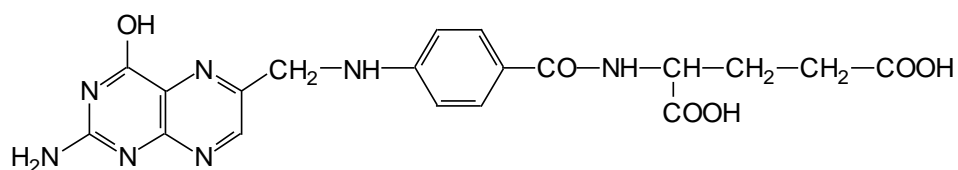
Застосування. При авітамінозах, різноманітних захворюваннях очей, дерматитах, променевій хворобі.

ПОХІДНІ ПТЕРИНУ

Птеринові вітаміни, до числа яких належить кислота фолієва (вітамін В₉), містяться в зеленому листі шпинату, петрушки, салату; в бобових і злакових культурах (пшениця, жито, кукурудза), а також в дріжджах, печінці. Кислота фолієва відіграє важливу роль у процесах кровотворення, а також є фактором росту мікроорганізмів.

Кислота фолієва (Acidum folicum) (ДФУ)

Folic acid*

(2S)-2-[[[4-[[[2-аміно-4-оксо-1,4-дигідро-6-іл)метил]аміно]бензоїл]аміно]пентандіонова кислота

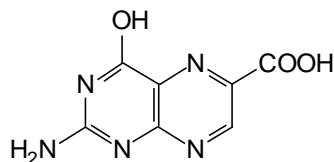
Властивості. Кристалічний порошок жовтуватого або оранжевого кольору. Практично не розчинний у воді і більшості органічних розчинників. Розчиняється в розведених кислотах і розчинах лугів. Розкладається під дією світла, гігроскопічна.

Молекула кислоти фолієвої складається з трьох основних частин: 2-аміно-4-оксиптеридину (птерин), *m*-амінобензойної кислоти і зв'язаного з нею залишку глютамінової кислоти.

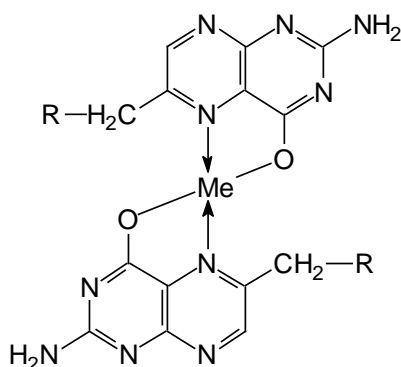
Кислота фолієва є амфотерною сполукою: основні властивості зумовлені азотами птеридину, кислі – карбоксильними групами і гідроксилом у положенні 4.

Ідентифікація.

1. За фізико-хімічними константами: питоме обертання, методом рідинної хроматографії, методом тонкошарової хроматографії.
2. Нефармакопейні реакції: а) реакція окиснення під дією калію перманганату з утворенням птеридин-6-карбонової кислоти (2-аміно-4-гідрокси-6-птеридинкарбонова кислота), що має блакитну флуоресценцію в УФ-світлі:

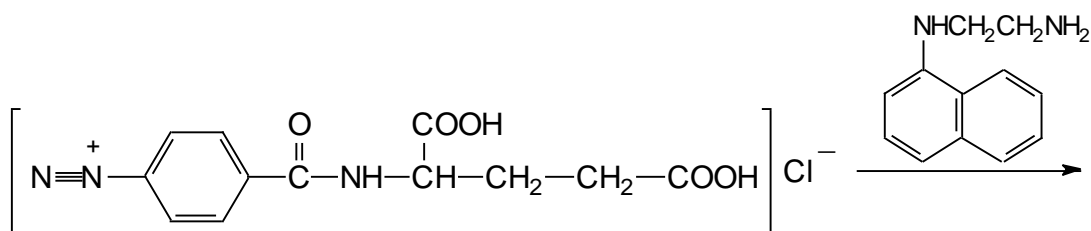
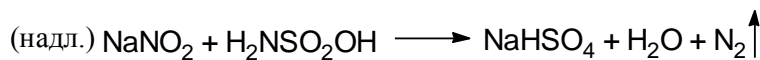
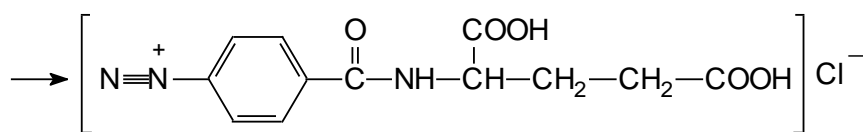
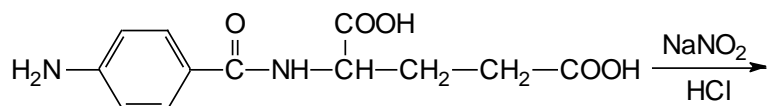
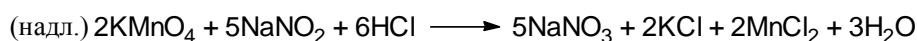
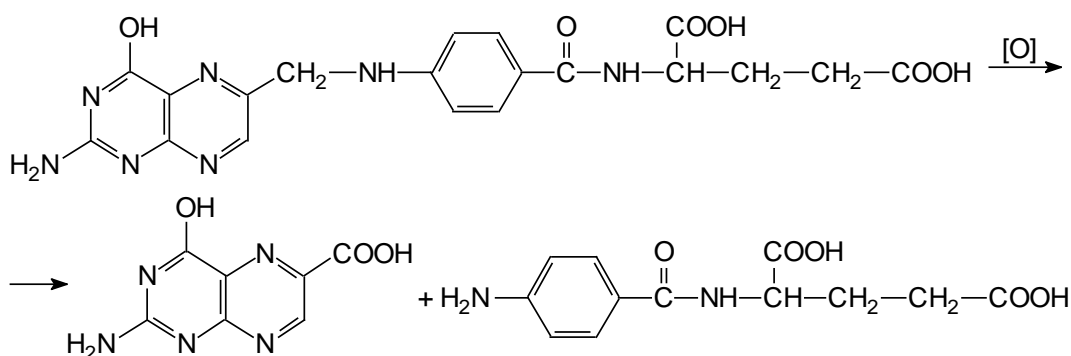
б) завдяки кислотним властивостям кислота фолієва з солями важких металів утворює нерозчинні забарвлені комплекси. Так, із купруму (II) сульфатом – зелений осад, з кобальту нітратом – темно-жовтий осад, з феруму (III) хлоридом – червоно-жовтий. Загальна формула цих солей:

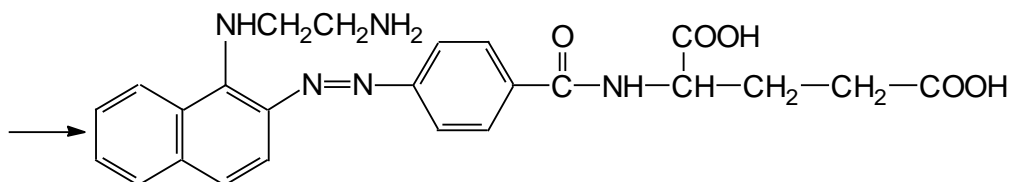

Кількісне визначення.

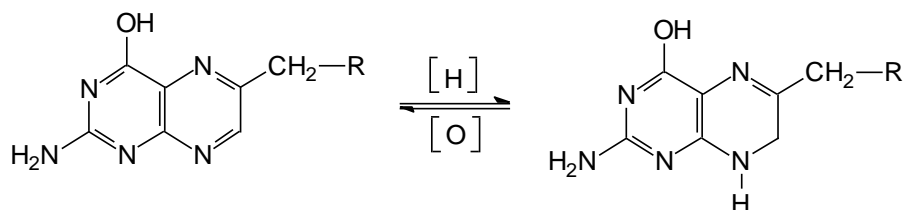
1. Методом рідинної хроматографії (ДФУ).

2. Фотокolorиметричний метод. В основі методики фотокolorиметричного визначення лежить окиснення кислоти фолієвої калію перманганатом з утворенням *p*-амінобензоїлглутамінової кислоти, її діазотування та азосполучення з *N*-(1-нафтил)-етилендіаміну дигідрохлоридом. У результаті утворюється забарвлений в фіолетовий колір азобарвник:

3. Полярнографічний метод. У цьому методі використовують здатність кислоти фолієвої відновлюватися в середовищі натрію карбонату до 7,8-дигідрофолієвої кислоти:

7,8-Дигідрофолієва кислота легко окислюється до фолієвої навіть киснем повітря, тому полярнографічну чарунку постійно продувають азотом.

Зберігання. В добре закупореній тарі, що вберігає від дії світла.

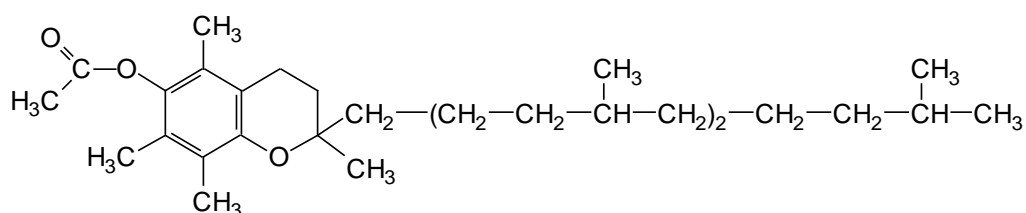
Застосування. Для посилення еритропоезу, при деяких видах анемії, у тому числі при анеміях і лейкопеніях, викликаних ліками та іонізуючою радіацією.

ПОХІДНІ ХРОМАНУ

Вітаміни гетероциклічного ряду, **похідні хроману** (вітаміни групи Е – токоферолі), містяться в оліях (кукурудзяній, бавовниковій, льняній, арахісовій, облепиховій та ін.), а також у зелених частинах рослин, особливо в молодих паростках злаків. Вони також є в невеликій кількості в молоці, вершковому маслі, яєчних жовтках, м'ясі, жирах.

У медичній практиці застосовують токоферолу ацетат.

Токоферолу ацетат (Tocopheroli acetat)

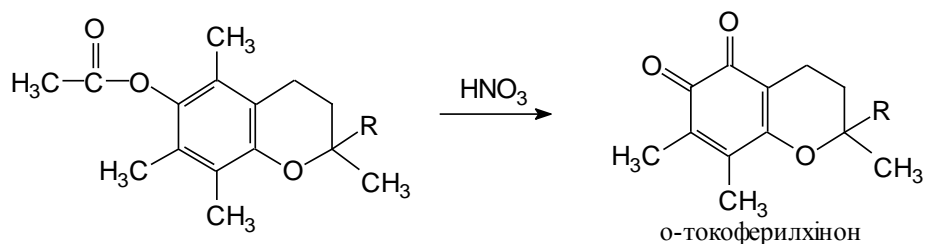

(±)-2,5,7,8-Тетраметил-2-(4',8',12'-триметилтридецил)-6-ацетоксихроман.

Властивості. Світло-жовта, прозора, густа, масляниста рідина зі слабким запахом. Практично не розчинна у воді, розчинна в 95%-вому спирті і дуже легко розчинна в ефірі, ацетоні, хлороформі та оліях. Під дією світла токоферолу ацетат окиснюється і темніє.

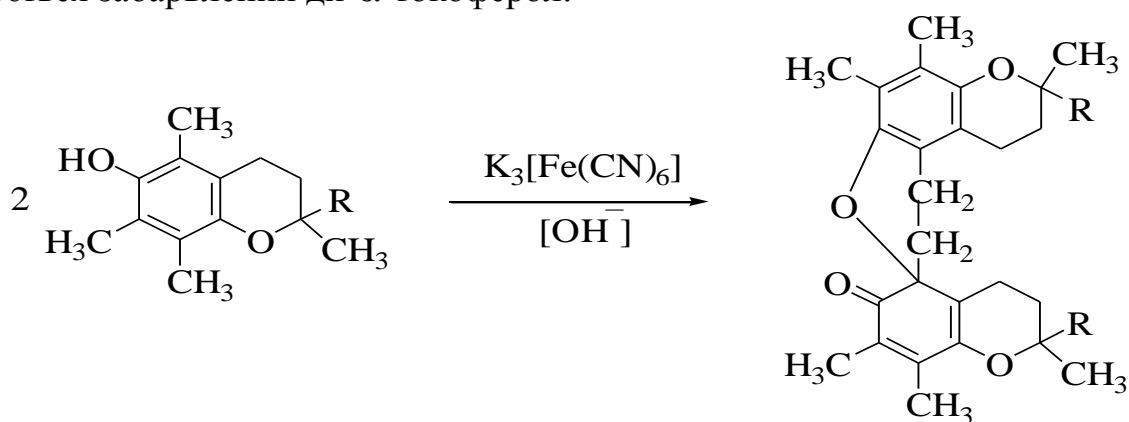
Ідентифікація.

1. Окиснення кислотою нітратною, що димить, при нагріванні на водяному нагрівнику – з'являється червоно-оранжеве забарвлення (*o*-токоферилхінон):

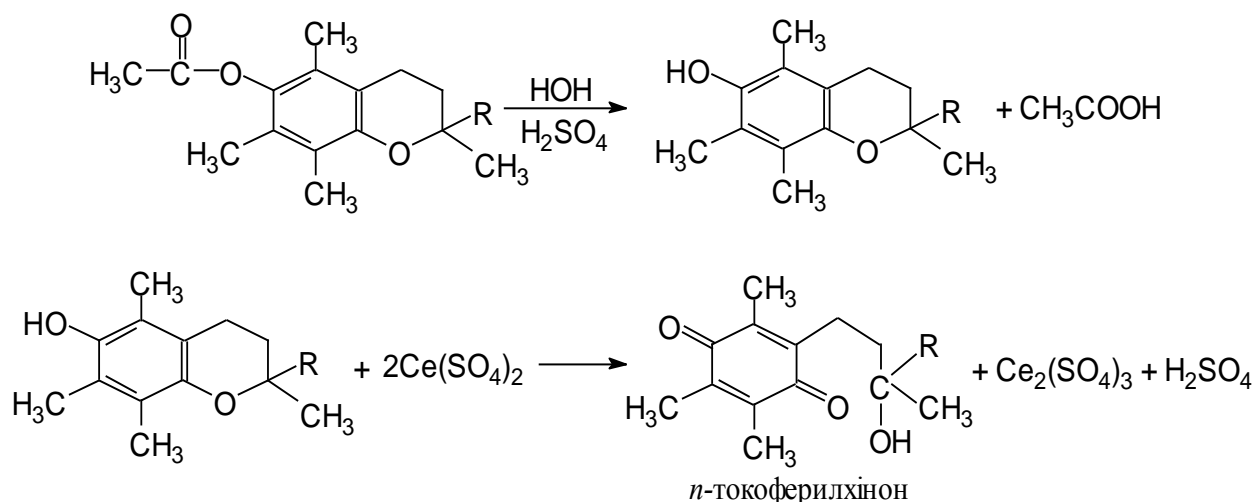
2. Токоферолу ацетат гідролізують розчином калію гідроксиду в абсолютному спирті (при нагріванні), потім додають кислоту сульфатну концентровану – відчувається запах етилацетату.

3. При окисненні токоферолу калію фериціанідом у лужному середовищі утворюється забарвлений ди- α -токоферол:

Кількісне визначення.

Цериметрія, пряме титрування після гідролізу, індикатор – дифеніламін, $s = 1/2$:

Паралельно проводять контрольний дослід.

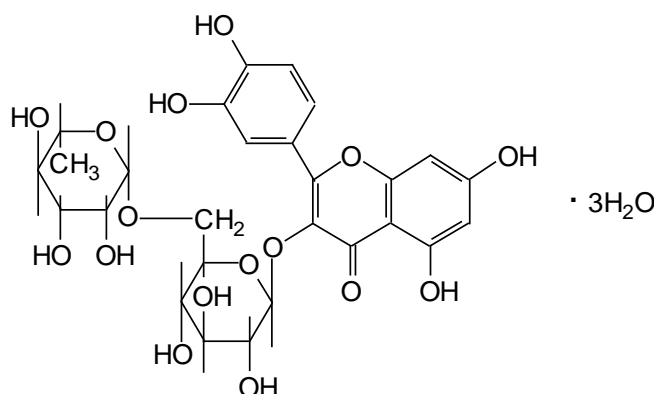
Для кількісного визначення токоферолу ацетату можна використовувати фотоколориметричний, хроматографічний і спектрофотометричний методи.

Зберігання. В герметично закритих, заповнених доверху склянках із темного скла, у прохолодному, захищеному від світла місці.

Застосування. При нервових захворюваннях, м'язових дистрофіях, склерозі, для поліпшення зору, при променевої хворобі.

Вітаміни, **похідні фенілхроману** (біофлавоноїди), належать до вітамінів групи Р. З індивідуальних речовин, які проявляють Р-вітамінну активність, широке застосування в медицині має рутин.

Рутин (Rutinum)

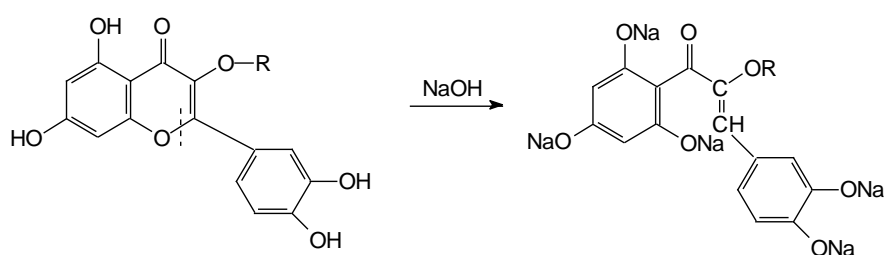
3-Рутинозид кверцетину або 3-рамноглікозил-3,5,7,3',4'-пентаоксифлавонон

Властивості. Зеленкувато-жовтий дрібнокристалічний порошок без запаху і смаку. Практично нерозчинний у воді, мало розчинний у спирті, розчинний у розбавлених розчинах лугів.

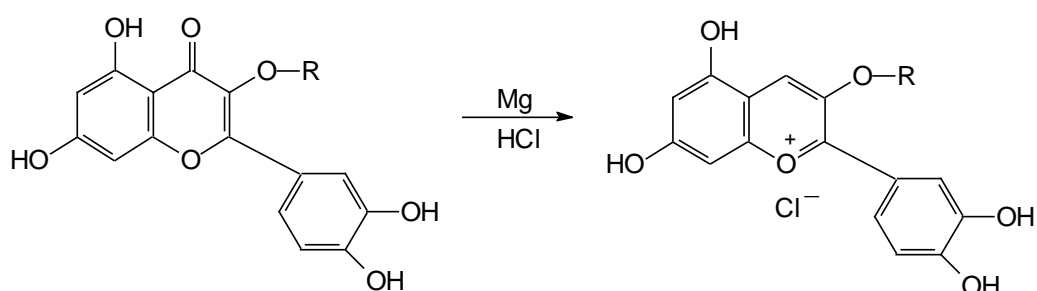
Рутин є глікозидом і при кислотному гідролізі дає аглікон кверцетин і дисахарид – рутинозу, яка складається з глюкози і рамнози.

Ідентифікація.

1. При розчиненні субстанції в розчині натрію гідроксиду з'являється жовто-оранжеве забарвлення. В результаті реакції флавоноїд перетворюється в балкон:

2. Рутин відновлюється воднем у кислому середовищі, при цьому утворюються пірилієві солі, які мають червоне забарвлення (ціанінова реакція). Для проведення цієї реакції до спиртового розчину субстанції додають кислоту хлористоводневу концентровану і магнієвий порошок:

3. Залишок глюкози виявляють після кислотного гідролізу за реакцією з мідно-тарtratним реактивом.

4. Наявність двох максимумів поглинання в УФ-спектрі при 259 и 362,5 нм.

Кількісне визначення. Спектрофотометрія.

Зберігання. У добре закупореній тарі, що вберігає від дії світла.

Застосування. Рутин регулює проникність судин, посилює дію кислоти аскорбінової. Використовують його для профілактики і лікування гіпо- та авітамінозу Р.

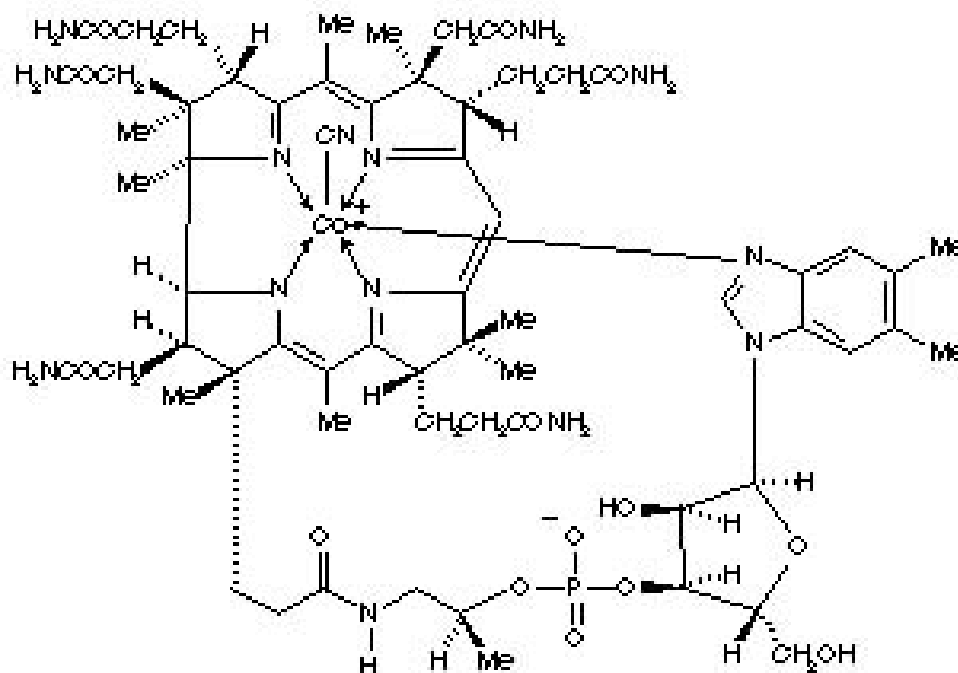
ПОХІДНІ КОРИНУ

Коринові вітаміни (групи B_{12}) було виявлено в природних продуктах тваринного походження, головним чином, у внутрішніх органах. Так, найбагатшим джерелом вітаміну B_{12} є нутрощі риб, високий його вміст у печінці кита і ще більший у м'ясі молюсків. В організмі людини і тварин B_{12} синтезується мікрофлорою кишечника і накопичується в печінці, нирках, стінках кишечника.

Вітамін B_{12} здобувають з відходів при виробництві антибіотиків стрептоміцину і хлортетрацикліну.

Молекула ціанокобаламіну складається з двох основних частин. Перша – нуклеотид, що містить 5,6-диметилбензімідазол, зв'язаний з рибозою, яка, у свою чергу, пов'язана естерним зв'язком з кислотою фосфорною. Нуклеотид з'єднаний з макроциклічною кориновою системою (друга частина) пептидним зв'язком. Атом нітрогену 5,6-диметилбензімідазолу в положенні 3 пов'язаний координаційним зв'язком з атомом кобальту. Кобальт утворює хелатну сполуку з ціаногрупою і з атомами нітрогену гідрованих пірольних циклів коринової системи.

Ціанокобаламін (Cyanocobalaminum)

Властивості. Кристалічний порошок темно-червоного кольору, без запаху, гігроскопічний. Важко розчинний у воді, розчинний у 95%-вому спирті, практично не розчинний в ефірі, хлороформі, ацетоні.

Ідентифікація.

1. Визначення УФ-спектральних характеристик.
2. Іони кобальту визначають після мінералізації шляхом сплавлення з калію гідросульфатом за взаємодією з натрію 1-нітросо-2-нафтол-3,6-дисульфонатом – з'являється червоне забарвлення.

Кількісне визначення. Спектрофотометрія.

Зберігання. У добре закупореній тарі, в асептичних умовах, у захищеному від світла місці.

Застосування. При злоякісному недокрів'ї, різноманітних видах анемії, захворюваннях печінки, нервової системи, захворюваннях шкіри та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна Фармакопея України. – 1-е вид. –Х.: PIPER, 2001. – 531 с.
2. Державна Фармакопея України. – 1-е вид. Доповнення 1–Х.: PIPER, 2004. – 494 с.
3. Державна Фармакопея України. – 1-е вид. Доповнення 2–Харків: Державне підприємство „Науково-експертний фармакопейний центр”, 2008. – 620 с.
4. Державна Фармакопея України. - 1-е вид. Доповнення 3–Харків: Державне підприємство „Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів”, 2009. – 280 с.
5. Фармацевтична хімія. Підручник для вищ. фармац. навч. закл. і фармац. ф-тів вищ. мед. навч. закл. III- IV рівнів акредитації /За загальною редакцією П.О. Безуглого. – Вінниця, Нова книга, 2008. -560 с.
6. Беликов В.Г. Фармацевтическая химия. – В 2 ч. Ч.2. Специальная фармацевтическая химия: Учеб. для фармац. ин-тов и фак. мед. ин-тов. – Пятигорск, 1996. – 608 с.
7. European Pharmacopoeia. Third Edition. Supplement?2004/ Council of Europe? Strasbourg.